

Stanovisko odboru bezpečnostní politiky k „Pilotnímu výzkumu prostředí obchodu s lidmi na území České republiky“

(prosinec 2004 – únor 2005)

IOM Mezinárodní organizace pro migraci

Autoři projektu: Jan Černík
Tereza Hulíková
Vlastimil Vintr (IOM)
Roman Křištof (La Strada)

Na základě smlouvy, ze dne 30. listopadu 2004, mezi Odborem bezpečnostní politiky MV (OBP) a Mezinárodní organizací pro migraci (IOM) byl v období prosinec 2004 – únor 2005 realizován „*Pilotní výzkum prostředí obchodu s lidmi na území České republiky*“.

Časový harmonogram průběhu výzkumu:

- V průběhu měsíce prosinec 2004 byl vytvořen dotazník, s předpokladem využití pro zaměstnance Správy uprchlických zařízení MV, příslušníky Služby cizinecké a pohraniční policie a Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, dále pro pracovníky vybraných nevládních organizací: La Strada, Česká katolická charita, Poradna pro uprchlíky, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva a Sdružení občanů zabývajících se emigranty.
- V měsících prosinec 2004 a leden 2005 byly tyto dotazníky mezi výše zmiňované respondenty distribuovány,
- zároveň probíhalo průběžné kontaktování migrantů v Zařízeních pro zajištění cizinců SCPP PČR, v kanceláři IOM Praha, a v dalších místech (ubytovny Armády spásy). S těmito migranty byly provedeny řízené polostrukturované rozhovory.
- V lednu 2005 byla subkontrahována organizace La Strada o.p.s za účelem poskytnutí kasuistik obchodovaných osob z období posledních dvou let.
- V průběhu ledna a února 2005 byli kontaktováni romští migranti ze slovenského města Trebišov. Dále proběhl řízený rozhovor s obětí nuceného sňatku. V průběhu celého projektu probíhala spolupráce se zástupci cizineckých komunit na území ČR.
- V měsíci únoru bylo vyhodnoceno dotazníkové šetření a byla vypracována závěrečná zpráva pro zadavatele.

Závěrečná zpráva „*Pilotního výzkumu prostředí obchodu s lidmi na území České republiky*“, má 65 stran textu a 56 stran příloh. Je členěna do šesti základních kapitol a obsahuje čtyři přílohy.

V první části se autor J. Černík zamýšlí *Co znamená organizovaný zločin v prostředí pracovní migrace v České republice*. Popisuje historii a základní principy organizovaného zločinu ze země

bývalého Sovětského svazu, základní terminologické koncepty jako je například ochrana (raket) a nebo koncept „kryša“. Za zásadní kapitolu lze považovat kapitolu o vzniku a vývoji tzv. „klientského“ systému v ČR. Následně nabízí krátký historický exkurz této problematiky na území ČR s popisem jednotlivých aktérů. V závěru se věnuje institucionální praxi a legislativnímu zakotvení.

V druhé části předkládá Tereza Hulíková *Analýzu dotazníkového šetření*. V úvodu popisuje průběh šetření, použitou metodologii, přináší výklad pojmu „obchod s lidmi“ a předkládá výsledky šetření.

Ve třetí části přináší R. Křištof *Kauzy osob obchodovaných v rámci péče ukrajinské „klientury“ (klientského systému)*. Část obsahuje sedm případů osob, které v období let 2003 – 2005 vyhledaly pomoc u organizace La Strada a podle autora této části naplňují vzorec poukazující na organizované formy jejich přinucení k činnostem, které porušují jejich lidskou důstojnost a práva a znamenají vážné narušení právního a společenského uspořádání České republiky.

Čtvrtá část zpracovatele Bronislava Podlahy obsahuje tři *Příběhy trebišovských dlužných*. Kapitola popisuje praktiky trebišovských lichvářů a následovanou situaci jejich obětí.

V páté části Vlastimil Vintř přináší *Vyhodnocení získaných kasuistik*. Jedná se o kasuistiky získané pro „analýzu prostředí nelegálního zaměstnávání cizinců“ formou řízených rozhovorů s níže definovanou cílovou skupinou migrantů. Tyto cílové rozhovory byly prováděny:

- v kanceláři IOM Praha s migranty, kteří dobrovolně žádali o asistovaný návrat;
- na letišti Praha – Ruzyně s migranty, kterým byla poskytována asistence při dobrovolném návratu
- s nelegálními migranty, kteří se nacházeli v Zařízeních pro zajištění cizinců SCPP PČR – Bálková a Přílepy u Prahy
- projektovým partnerem La Stradou, přičemž tyto jsou součástí samostatné části výzkumu – kapitola IV.
- při osobních schůzkách na základě kontaktů, které řešitel projektu získal ve spolupráci s neziskovými organizacemi, které se zabývají pomocí a právní asistencí migrantům v ČR, resp. obecně pomocí lidem bez finančních prostředků či bez přístřeší

Tyto řízené rozhovory byly zaměřeny především na následující témata:

- strategie legalizace pobytu na území ČR
- obchodování s lidmi v intencích tzv. Palermského protokolu
- nelegální formy pracovní migrace
- podmínky pobytu na území ČR
- překážky vycestování u tzv. „uvíznuvších“ (stranded) migrantů

Výsledkem těchto řízených rozhovorů je celkem 20 kasuistik shromážděných IOM Praha a celkem 12 kasuistik shromážděných projektovým partnerem La Stradou. Předmětem analýzy v této části závěrečné zprávy jsou kasuistiky shromážděné IOM Praha. Analýza těchto kasuistik je zaměřena především na problém obecného fungování pracovního vykořisťování cizinců na území ČR a následně na uchopení stěžejních vývojových trendů na poli organizování výše zmíněného pracovního vykořisťování.

V závěru autoři „*Pilotního výzkumu prostředí obchodu s lidmi na území České republiky*“ konstatují že se jim podařilo do jisté míry proniknout „*do základních schémat fungování pracovního zneužívání cizinců*“ z evropské části bývalého SSSR, Bulharska a Mongolska na území ČR. Podle vlastních slov však nebyli „*schopni zobecnit schémata fungování pracovního vykořisťování migrantů z některých asijských zemí (Číny a Vietnamu) v ČR*“. Podle zpracovatelů „*to klade větší časové nároky na výzkumný projekt, neboť v rámci sítě detenčních zařízení (ZZC) jsou oběti explicitního obchodování za účelem pracovního vykořisťování ztracené ve velkém množství obětí organizovaných skupin převaděčů*“.

V závěru se nacházejí také čtyři doporučení zadavateli:

„1. *Vzhledem k časové omezenosti realizovaného projektu a relevanci jeho dosavadních výstupů považuje zpracovatel za doporučené pokračovat ve výzkumu podmínek obchodu s lidmi probíhajícímu na teritoriu České republiky (a to i v minimalizované podobě).*

2. *Zpracovatel pokládá za důvodné započít zařazování mužských obětí obchodu s lidmi do Programu ochrany obětí obchodu s lidmi Ministerstva vnitra ČR (dále jen Program) a učinit průběh účasti IOM Praha a La Strada Česká republika, o.p.s. na realizaci Programu (zvláště co se týče obchodovaných osob mužského pohlaví) transparentnější a formalizovanější než doposud, a to zajištěním přímé komunikace a spolupráce s Národním koordinátorem pro zařazování obětí obchodu s lidmi do Programu a rovněž s Národním reportérem (zpravodajem) pro oblast obchodu s lidmi. Tvořící se referenční systém Programu by měl jasně vymezovat prvotní krizovou péči (cca 30 dní), po jejímž uplynutí by Národní koordinátor rozhodl o zařazení do Programu a během níž by byly obětem obchodu poskytovány sociální služby (tj. primárně ubytování), a to bez ohledu na jejich potenci spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení.*

3. *IOM Praha navrhuje, že vytvoří a implementuje systém průběžného vzdělávání příslušníků Policie ČR zaměřeného na formy obchodu s lidmi vyskytujícími se na teritoriu České republiky.*

4. *Zpracovatel dále pokládá za důležité vytvořit a průběžně (ročně) aktualizovat dostupné informace týkající se problematiky obchodu s lidmi pro potřeby státních, nestátních i mezinárodních institucí a organizací, které se touto problematikou zabývají.“*

Čtyři přílohy obsahují:

I. 21 kasuistik získaných IOM Praha

- II. Přehled asistovaných dobrovolných návratů IOM Praha v letech 2000 – 2004
- III. Popis „firmy“ Job Europa a jejich „podnikatelských aktivit“
- IV. Dotazník k výzkumu mezi zaměstnanci Správy uprchlických zařízení, příslušníky SCPP a zaměstnanci nevládních organizací a také znění novely trestního zákona (zákon č. 357/2004 Sb.)

Závěry a zhodnocení:

Z hlediska obsahu „*Pilotního výzkumu prostředí obchodu s lidmi na území České republiky*“ se jeví jako významné vyzdvihnout přínos první kapitoly popisující organizovaný zločin v prostředí pracovní migrace v České republice, kde se jejímu autorovi podařilo vytvořit velice zdařilý teoretický koncept, který lze z úspěchem aplikovat nejenom na předkládanou zprávu.

K obsahu práce je potřeba říct, že autorům se ne zcela podařilo podchytit téma obchodu s lidmi, přitom však, navzdory poměrně malému časovému prostoru, výrazně zmapovali prostředí nelegálního zaměstnávání cizinců a s tím související témata, přičemž toto prostředí může být podhoubím pro vznik obchodu s lidmi. Tím se poněkud odklonili od hlavního tématu, což u pilotního výzkumu není žádnou překážkou, bohužel na tento fakt nikde v textu práce neupozorňují. Práce obsahuje velké množství hodnotných dat, které se však dají utřídit a analyzovat i vhodnějším způsobem. Jak už bylo zmíněno, prostředí obchodu s lidmi popisuje předkládaná práce částečně, většina kasuistik se týká mapování prostředí nelegálního zaměstnávání a z tohoto hlediska jsou hodnotné, některé kasuistiky by bylo možno kvůli nadbytečnosti vypustit. Jistým nedostatkem práce je nepříliš vhodná terminologie (např. používání výrazu „detence“).

Přes jisté výhrady můžeme konstatovat, že pilotní projekt, který doposud v podobném rozsahu v České republice nebyl realizován, přináší zásadní vhled do problematiky obchodu s lidmi, a to zejména v oblasti obchodu s lidmi za účelem nucené práce. Práce mimořádným způsobem osvětluje vznik, existenci a působení „klientských“ praktik způsobem, který v odborném výzkumu nemá obdoby.

K obsahu výzkumu a jeho závěrům bude přihlédnuto při dalším zpracování Strategie boje obchodu s lidmi.

IOM Praha doporučuje vytvořit a implementovat systém průběžného vzdělávání příslušníků Policie ČR zaměřeného na formy obchodu s lidmi vyskytujícími se na teritoriu České republiky, dále pokládá za důležité vytvořit a průběžně (ročně) aktualizovat dostupné informace týkající se problematiky obchodu s lidmi pro potřeby státních, nestátních i mezinárodních institucí a organizací, které se touto problematikou zabývají. K prvnímu návrhu lze říct, že se nejrůznějšími aktivitami už přistoupilo k realizaci vzdělávání policie. K druhému návrhu lze říct, že je sice potřeba informace o této problematice aktualizovat, bude však nutné nacházet vhodná výzkumná řešení a zahrnout do výzkumu i ostatní formy obchodu s lidmi, nejenom obchod s lidmi za účelem nucené práce.

Mgr. Michal Mazel
ředitel odboru bezpečnostní politiky